

կընա ինոնց ասածին առ, անճար նաղո,  
Ոտիւներցի՝ արե ձիկ առ, իմ յար նաղո,

Որ չըմնամ զյս շուրջուկ ծառ, դե հմին տուր,  
Նաղո, նաղո,  
Ամա՛ն, ամա՛ն, ամա՛ն, աղչի...

### ՊԱՐԵՐՆ ՈՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐԸ

Արճակեցին երբ, որ բաղամարդ քաղաքներ  
սլանդիստիկս զյուզ կին ներմուծել անային զսր-  
ծածության շատ իրեր, միշտ էլ հալածարարիմ էին  
մնացել բնիկ երաժշտութիւնը, ճանաչել էին  
սովանդակն երեք երաժշտական դործիք՝ հսկա-  
կան երկուցն փող, զույուկ ե նուարաւ-դուռնա  
(իմրուկն աւ իր անբաժան զուռնաւ)։ Աստիւն եր-  
կուտով ինքնուս երաժիշտները, շրջապատուած մի  
քանի մարդկանցով կամ մենակ, ժողովրդական  
մեղեդիներ էին փչում, իսկ երրորդով արդեն հա-  
սուկ վարժ վարդիաներ էին նվագում մեծ տոնե-  
րին։

Նույն սլանդիստիկս զուռնաւներն էր իշխում  
նաե սլանդիստիկս։ Թեւ լըկու սեռի երկուստայններ  
սեմիջապէս յուրացնում էին Վանում հնարված  
նորադույն պարերը, լինելը զա «Ֆոֆոկա»՝ կանացի  
կենտաւարը, «Ջերագի»՝ կանացի զույուկար (ընդ

որում, մեկը աղամարդ էր ներկայացնում), թե «Ի  
դեն հայեր» երկուստայնական տշիւույժ գլանդա-  
կար, սակայն իթե հարսանիք էր լինում կամ մի  
այլ ժողովրդական հավաք, ապա իշխում էր կուր  
զոնգարարը, լինելը զա ծանր, դանդաղաշարժ՝  
«Մանգլըր զոնգ», լինելը զա փեռա սլանդիստիկս՝  
«Վալաքա զոնգ» (իստըր զոնգ)։ Ի դեպ, վերջինում  
հարվիրված փեռան մոտնում էր զոնգի միջ։

Բայց դեպքերում զոնգը զլիւսվորում էր  
զոնգարաշին, իսկ վերջինը կոչվում էր «սուշ պըռ-  
նոգ»։ Գլանդիստիկս ձեռքին թաշկինակ էր լինում։  
Իվ ծանր զոնգում, ե խառը զոնգում լինում էին  
տղամարդիկ ու կանայք։ Ասկայն ալաքա (իստըր)  
զոնգում կանայք ու աղամարդիկ անսլանդիստի  
մեջ ընդ մեջ էին։ Վերջինս ծանր զոնգից ալիւի թեթե  
էր, բայց ոչ աշխույժ։

### ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՈՒՐԱԽ ԱՍՈՒՅԹՆԵՐ

Գարնան սկզբներին առաջին անգամ «ղա-  
աիկ» կոչված միջապը տեսնելիս.

Ջաաիկ, զատիկ, նավակաաիկ,  
Արե նստի մեր տան մոտիկ,  
Իմ խելը քյե կանի ուր լաճիկ,  
Իմ մեր քյե կանի ուր խարսիկ,  
Ես քյե կուտամ իմ խաս չավրեն,  
Արե, խեր պե մեր տան վրեն։

\*

Մեծ սլանդիստիկս առթիւ երգիկից կախված ալա-  
տիկին ուղղված խոսք (երգով)։

Ակլաաիկ, չրվանը վիկ,  
Էկավ մե խուր՝ կախվավ էրտիս։

\*

Խխունցին անսնելիս, համողիչ տոնով ե հա-  
մառուրեն երգում էին՝

Մակաաուդ,  
Ականջ խան ալուս,  
Քյե ոսկի կյինդ եմ պիրե։

Փամերով սպասում էին, մինչե խխունցը դու-  
լը սլանդիստիկս գորս էր հանում։

\*

Միջունին հայհայելով՝  
Մըռնեմ, մըռնեմ,  
Քյու մեր աըռնեմ,  
Եղին դուշման,  
Կյեղին փոշման։

\*

Պուա-պուա նախընտրով թեթե ունեցող կուրա-  
վուն միջապը՝ զաաիկը, մեղ մոտ տնվանվում էր  
մայրամ խաթուն ե համաըվում էր բարի լրարերու  
երկիւնները ալ միջապը դնում էին իրենց ձեռքի  
վրա ու անշարժանում մինչե նա թեթում էր ու  
թողում։

Սայրամ-խաթուն, մայրամ-խաթուն,  
Իճի մեր տուն, իճի մեր աուն,  
Ես քյե կուտամ զյուղի եթուն—Երգում էին  
աղերսախառն։

\*

Երեկոյան, եկեղեցու դանդերի ձայնին իրենց  
ձայնը հարմարեցրած՝ մեղմորեն երգում էին՝

Իկեքըր ժամ, իկեքըր ժամ,  
Որ չեք իկյա, աուս կըրիսկեմ։

Երդվում էր նաև մի այլ ձեռն՝  
Կըտելում թան, վեր կյակըթան,  
Պյանթող, պյանթող, սարվածք, կյութան,  
Խեր, խորոխպեր իկեքը ժամ,  
Որ ծեր աչկեր չըխրժվածան:

\*

Մանկական երգեր կոչին՝ ուղղված մարդկա-  
յին ընկալալիքին մոտիկ ընկալվող թռչուն-  
ներին: Երբ առաջին անգամ արագիլը հայտնվում  
էր իր հին բնին մոտիկ, մեծահասակները ուշադր-  
ությամբ հետևում էին, թե արդյոք ինչ նոր բան  
է բերում հին բույնը վերանորոգելու: Եթե կտու-  
ցում կտավի կտոր էր, ուրեմն մահ էր գուշակում:  
Իսկ մանուկները երգում էին՝

Հերկնակաուց խորոխպեր,  
Կարիք դյալգան խարրապեր,  
Կտցովտ կտավ չպիրես,  
Ճժերաց ցավ չպիրես,  
Որ մեր ամբողջ չավիրեն,  
Քյու ճտերն էլ գյո վրեն:

(Պետք է հիշատակել, որ աթարից կոնաձև  
շարված ամբողջ կոշիկի վառելիքի շինվածքի ղըլ-  
խրների վրա էլ էին արագիլները բույն դնում):  
Ոմանք արագիլներին էին գիմում նաե այս-  
պես՝

Խամ խըռխավոր Հըռաքյել,  
Էկավ կոտ-կոտ առակյել,  
Կտցի ճողերն ի թալ ցած,  
Պարե ի տուր ճրժերաց.  
— Լիլունի, ֆիշնի, կո՛ւ-կոտ՛-կո՛տ,  
Իմ ճեա կյեշ ի, տյուք խորուս:  
— Հերկեն կտուց, ճեղպտց առու,  
Խալալ ըլնի քյե օց-կյոռու:

\*

Այսպիսի համարվում էր լրարեր, եթե գուռն  
վրա երեք անգամ կըռուում էր. ուստի, եթե ագու-  
վը նստած էր լինում հանգիստ, կանչում էին՝

— Կուիկ, արե վեր մեր տըռան,  
Իրեքյ պերան կըռ-կըռ-կըռա,  
Պարի խարար պե վեր մեր տան,  
Քյե մեյ նուկի չամիշ կուտամ:

Այսպիսի շեր ղլանում փախցնել նաե հավի  
ձվից նոր գուրս եկած ճուտիկներ, ինչպես ե կառու-  
րի եղրին գրված մաղերով կիսաշոր շորթան: Ուս-  
տի, մեղք շեր համարվում ագուվների ետեից  
քար շարտելը: Հենց այս անսանկունով էլ ագ-  
ուվների մասին երգվում էր՝

Չորթընի կյոզ կեշ կըռիկ,  
Ք... կըռցող շոր ըռիկ,  
Ճըռերաց մոտ կըռկըռաց,  
Չորթընի մոա ֆըռֆըռաց,  
Բարոն պըռնեց պոշ պոլտեց,  
Ճոշոն պըռնեց ճիտ ճուտեց:

\*

Կաշաղակը նույնպես համարվում էր լրարեր.  
շատերի մոտ էլ ստախոս էր համարվում, իսկ քա-  
նի որ շեր պըռվում ճուա ու շորթան հափշաակե-  
լով, ուստի մանուկները մտածել էին նրան կաշա-  
ռել՝

Անձեղ, անձեղ, մե մի՛ խափե,  
Իմ ղարիք խորից խարար պե,  
Ես քեյ ոսկի ճտնոց կուտամ,  
Ջհեղ կանեմ, կուտամ իրկան:

\*

Երկու սեռի երեխաների մեջ էլ շատ էր ամ-  
բողջ հոպուպի հեա ղըռլցի բռնվելու պարան-  
քը: Հենց որ ծառասաններից լսվում էր ճյուղերի  
մեջ թաքնված հոպուպի երկվանկանի կանչը, մա-  
նուկները, որ համոզված էին, թե պուպուն ինքն իր  
անունն է կանչում, իրենք ևս սկսում էին կանչել՝  
պու-պու: Ծառերի միջից նորից էր լսվում հոպուպի  
կանչը՝ պու-պու: Նրանց հասկացողությամբ, գա-  
ապացույց էր, որ թռչնիկը պապասխանում է,  
ուստի իրենք ևս պապասխանում էին:

— Պու-պու, ք... կե:  
— Տյու կե, այու կե: (Նորից էին համոզված,  
որ հոպուպը պատասխանեց):  
— Էսոր քյանի՞ խաց ես կիրե:  
— Ութ խաց, ութ խաց:  
— Սութ ի:  
— Սութ չի, ութ խաց... — և այսպես շարու-  
նակվում էր ղըռլցը, մինչև թռչնակը թռչում — գը-  
նում էր և մի այլ անդից կրկնում իր կանչը:

\*

Բոլոր տարիքի գյուղացուց մեջ աարածված էր,  
որ ուղաին դայրացնելիս, նա թքում է գայրացնողի  
երեսին: Համոզում կար նաև, որ ուղտի թքի մեջ  
կա ինչ-որ անրուժելի վերքի հարուցիչ: Այսպես  
թե այնպես, ոչ մի մեծահասակ շեր փորձում ուղ-  
տին դայրացնել, այնինչ մանուկները թաքնվում  
էին անկյուններում ու ճչում՝

Ըղաիկ, ըղաիկ,  
Քյաման կըղաիկ,

Մկան ականջ կա,  
Քյի չկա:

Մանուկները, որ համոզված էին, թե ուղարկ  
հանգանում է այդ բառերը և խիստ դայրանում է.  
տպարդյուն սպասում էին ուղտի դայրութիւն: Աս-  
կայն ուղարկ անցնում էր դանդաղ ու անաարընր:

\*

Արճակի երեսաները շտա էին սիրում դայ-  
րացնել նաեւ քաղաքացիների երեսաներին, ու-  
րոնք, տյուրկս թե սյնոյն, ժամտնակովոր ընկր-  
նում էին գյուղը Եթէ հետները կոված էին լինում,  
ապա ընկերովի երգում էին՝

—Քյաղքըցի,  
Քայ կըաըցի,  
էշ խնծուցի,  
Կեան ընցուցի,  
էշ դռաց՝  
Քյաղքըցին ասաց՝  
—Փառք քյի, ասպած:  
էշ աըտոնց՝  
Քյաղքըցին  
Վախեցաւ,  
Պեռ-բարխանն  
Թողեց-փախաւ:

Քաղաքացի մանուկները ևս իրենց ասելիքն  
ունենին: Բավական էր, որ նրանք հանդիպէին քա-  
ղաքի փողոցում որեւէ գյուղացու, ապա անմիջա-

պես ձախ ձեռքի բթամատով ու ցուցամատով ի-  
րենց քիթն էին բռնում, աշ ձեռքով իրենց ծնոար  
ու կանչում՝

Շինական,  
Շակալ պերսն,  
Շնթըռն վեր սկսն:

\*

Տարիկին ուղղված կատակերով՝  
Անծրի կկալ լուր-լուր,  
Թոփով շիւա, մէյ պյուլուլտ,  
Տերտեր, ժամխար, նաշն էլ սիւա,  
Մամիկ տարան, աշխար կուլու:

\*

Երդ-կատակ՝ տոնտիկինների հասցէին՝  
Տանտըկին,  
Տավրի տըկին,  
Տավրի շլուա  
Չոքյի բըկին:

\*

Փոքրիկ տղաներին ուղղված կտտակ-պատ-  
վեր՝

Տղա, աղա,  
Ոսկի շղա,  
Առ քյու ճտներ՝  
Կնա խաղա  
Չուր իրիկուն,  
Նուր արն տուն:

## Ա Ռ Ա Ծ — Ա Ս Ա Ց Վ Ա Ծ Ք Ն Ե Ր

Ահմադ շտվեց, Մայմադ չվերուց:

\*

Աղքատ աղքերտին խառցուց՝ «Մեղքիտ պեռ  
վի՛րն ի», ասաց՝ «Նյա իմն ի, նյա քյոն»:

\*

Աղքատ ասաց՝ «Իմ ծավար մուկ կիրիւ ի»  
ավտացող չէլավ. վանդլին ասաց՝ «Իմ սարվածք  
մուկ տարեը ի» չավաացող չէլավ:

\*

Աղքատի վրեն թաթա խալավ տիսնող չի ասե  
«Ննախավոր ընի», կխառցուցի՝ «որանդից ի»:

\*

Ամանաթ՝ չեն անե կրյամաթ:

\*

Անավյադ հիսան, անկարտքյ հեսան՝ աշխըր-  
քին ֆայդա չեն իտա:

\*

Անխաշ տերտրոշ խաշխամբուր ուստ:

\*

Անծըրվու տայ ինդյած ճամխորթին՝ պաղ թտն  
չեն իտա:

\*

Անոթի մարթու խտմար՝ ծավրով վոռն ավե-  
լի խամով կըլնի, քանձ կուշա մարթու խամար՝  
թաթարի խավիծ:

\*

Աշխարքն ուղի բառին ընի, սարի կյլոխ սա-  
րին կըլնի: